

روزشمار جنگ

یکشنبه

۹ خرداد ۱۳۶۱

۶ شعبان ۱۴۰۲

۳۰ مه ۱۹۸۲

۴۸۹

امروز ارتش بعث عراق علاوه بر ادامه فعالیت برای مستحکم کردن مواضع پدافندی خود در غرب نوار مرزی منطقه عملیاتی بیت المقدس و اجرای آتش روی خرمشهر و آبادان، به پالایشگاه تبریز و تأسیسات نفتی جزیره خارک حمله هوایی کرد.

گزارش‌های رسیده از جبهه‌های غرب و جنوب کشور از تداوم درگیری قوای نظامی ایران و عراق در این جبهه‌ها به صورت تبادل آتش پراکنده توپخانه و سایر سلاح‌ها حکایت دارد و ارتش عراق ضمن اینکه در امتداد نوار مرزی شلمچه تا طلائیه همچنان به تحکیم مواضع پدافندی خود مشغول می‌باشد،^(۱) با زیر آتش قراردادن خرمشهر و آبادان علاوه بر وارد آوردن خسارت به برخی نقاط این شهرها، از جمله چند منزل مسکونی و یک بیمارستان در آبادان، یک تن را شهید و ۱۰ تن را مجروح کرده است.^(۲)

در این میان، هواپیماهای عراق نیز بار دیگر با تجاوز به حریم هوایی جبهه جنوب، چند نقطه از محل استقرار رزمندگان ایران و نیز شهرهای خرمشهر و آبادان را بمباران کردند^(۳) که از خسارات و تلفات وارد شده گزارشی در دست نیست، اما اعلام شده است یکی از این هواپیماها در ساعت ۱۴:۴۷، هدف پدافند هوایی ارتش جمهوری اسلامی قرار گرفت و در شمال آبادان، سرنگون شد.^(۴) امروز همچنین، پالایشگاه تبریز و تأسیسات نفتی جزیره خارک مورد حمله هوایی واقع شدند. حمله هواپیماهای عراقی به پالایشگاه تبریز ناموفق بود،^(۵) ولی در حمله به خارک که در ساعت ۱۵:۰۳، با ۲ فروند هواپیما انجام شد، اگرچه بمب‌ها به هدف اصابت نکرده و به درون آب‌های خلیج فارس فروافتادند، اما لوله‌های انتقال‌دهنده نفت به اسکله‌های بارگیری هدف رگبار گلوله‌های جنگنده‌های عراقی قرار گرفته و به آتش کشیده شدند. از کارکنان این تأسیسات نیز یک تن شهید و ۳ تن مجروح شدند. اطفای آتش در لوله‌های نفت دو ساعت به طول انجامید و از ساعت ۱۹:۱۵ نیز عملیات بارگیری نفت از اسکله از سر گرفته شد.^(۶)

از سوی دیگر، سخنگوی نظامی عراق با ادعای اینکه صبح امروز، توپخانه ایران روستای پنجوبین و مراکز غیرنظامی بصره را زیر آتش قرار داده و خساراتی را به آنها وارد کرده است، گفت حملات هوایی بعدازظهر امروز به جزیره خارک و پالایشگاه تبریز به تلافی حملات توپخانه‌ای صبح امروز ایران انجام شده است.^(۷) وی همچنین شرکت‌های نفتی را از بارگیری در جزیره خارک بر حذر داشت.^(۸) فرماندهی ارتش عراق نیز با صدور اطلاعیه‌ای تهدید کرد که اگر حملات ایران به مناطق غیرنظامی تکرار شود، عراق نیز غیرنظامیان ایرانی را هدف حملات خود قرار خواهد داد.^(۹)

خبرگزاری جمهوری اسلامی نیز در گزارشی از حملات امروز ارتش عراق به جزیره خارک، پالایشگاه تبریز و شهرهای آبادان و خرمشهر آورده است: «اینک رزمندگان اسلام در تمامی جبهه‌ها و در شهرهای ویران هویزه و خرمشهر می‌پرسند تا کی می‌توان جنایت بعثیون را در گلوله‌باران شهرهای مرزی نظاره کرد و از داخل خاک میهن اسلامی به جلوگیری از آنها پرداخت، به خصوص که ما به دلیل رعایت اصول اسلامی ناگزیریم تنها هدف‌های نظامی دشمن را هدف قرار دهیم و دشمن بعثی با سوءاستفاده از این موضوع، مواضع نظامی خود را به داخل نقاط مسکونی در شهرهای مرزی خود انتقال داده است.»^(۱۰)

۴۹۰

با اجرای دو عملیات نیروهای خودی در مناطق سلماس و مهاباد، چند تن از اشرار مسلح ضدانقلاب کشته و تعدادی تسلیم شدند.

فرماندهی سپاه منطقه ۵ کشور (تبریز) در گزارشی به فرماندهی کل سپاه خبر داد: در پی تسلیم شدن عارف پاکی، یاغی منطقه شپیران از توابع سلماس، امروز، یک ستون از نیروهای سپاه و ژاندارمری به این منطقه عزیمت کردند و بدون درگیری در یکی از روستاهای منطقه استقرار یافتند. به دنبال این اقدام، ۱۴ تن از افراد عارف پاکی با سلاح و مهمات به نیروهای خودی تسلیم شدند.^(۱۱)

روزنامه کیهان نیز به نقل از روابط عمومی ستاد عملیاتی شمال غرب کشور نوشت: در حمله نیروهای خودی به چادری که محل تجمع یکی از گروه‌های مسلح ضدانقلاب در اطراف مهاباد بود، ۶ تن از آنان کشته شدند.^(۱۲)

۴۹۱

در تهران، با کشف چند خانه تیمی سازمان مجاهدین خلق (منافقین) عده‌ای از اعضای آن کشته یا دستگیر شدند؛ ترور دادستان کل کشور ناکام ماند و ۲ بسیجی بر اثر انفجار بمب شهید شدند. در رشت هم یک عضو سازمان یادشده در یک درگیری کشته شد.

روابط عمومی سپاه پاسداران منطقه ۱۰ کشور (تهران) امروز، در اطلاعیه‌ای از کشف چند

انفجار بمب در ساختمان دادگستری با هدف ترور دادستان کل کشور

بار دیگر، به تمامی اعضا و هواداران فریب خورده این گروهک‌های ملحد هشدار می‌دهیم که هرچه سریع‌تر به دامن اسلام عزیز برگردند، وگرنه دیر یا زود سرنوشتی همچون دیگر عوامل امریکا خواهند داشت.»^(۱۳)

همچنین، حجت‌الاسلام والمسلمین هاشمی رفسنجانی رئیس مجلس شورای اسلامی، در یادداشت امروز خود آورده است: «خبر دادند که بعد از ظهر در طبقه سوم کاخ دادگستری، بمبی منفجر شده و هدف آن دادستان کل کشور [حجت‌الاسلام والمسلمین ربانی املشی] بوده است؛ بحمدالله موفق نشده‌اند. معمولاً منافقین بعد از هر پیروزی ما در جبهه‌ها این گونه اقدامات را برای تلخ کردن کام‌های شیرین مردم و تحت‌الشعاع قرار دادن اخبار پیروزی دارند.»^(۱۴)

خبرگزاری جمهوری اسلامی نیز به نقل از ستاد مرکزی کمیته انقلاب اسلامی گزارش داد در ۲۰:۲۰ امروز ۲ تن از نیروهای بسیج سپاه پاسداران منطقه لاله‌زار تهران پس از کشف یک بمب نسبتاً قوی در حوالی مسجد بزرگ این منطقه، هنگام انتقال بمب به محل مناسب برای خنثی کردن، بر اثر انفجار آن به شهادت رسیدند.^(۱۵)

این خبرگزاری از رشت هم گزارش داد: ساعت ۱۹:۳۰ امروز، یکی از اعضای سازمان مجاهدین خلق (منافقین) در درگیری مسلحانه با پاسداران سپاه در خیابان شریعتی این شهر، کشته شد. بنا بر همین گزارش، در این درگیری یک عابر پیاده نیز به شهادت رسید و فردی دیگر سخت مجروح شد که به بیمارستان انتقال یافت.^(۱۶)

۴۹۲

به گفته یک عضو شورای عالی قضایی، امام خمینی ضمن اظهار رضایت از عملکرد دادسراها و دادگاه‌های انقلاب اسلامی در مقابله با اعمال جنایت‌بار ضدانقلابیون بر ضرورت ادامه فعالیت این تشکیلات تا خاتمه اعمال ضدانقلابی اخلاص‌گرا تأکید کردند.

حجت‌الاسلام والمسلمین محمد مؤمن قمی عضو شورای عالی قضایی، نتایج دیدار اخیر مقامات عالی‌رتبه قضایی کشور با امام خمینی را تشریح کرد. وی با اشاره به اتفاق نظر موجود بین مسئولان قضایی کشور در این دیدار، گفت: «پس از گزارشاتی که خدمت امام ارائه شد، ایشان در رهنمودهایشان خطاب به این مسئولین فرمودند تازمانی که قضات واجد شرایط و برخوردار از خصوصیتی که اسلام برای یک قاضی در نظر گرفته است، در دادگستری جمهوری اسلامی مستقر نشده‌اند و کلیه احکام منطبق با قوانین اسلامی در دادگستری به اجرا درنیامده است، دادگاه‌های انقلاب اسلامی باید به قوت خود باقی بمانند.» وی تصریح کرد: «ایشان نظر داشتند که دادرها و دادگاه‌های انقلاب اسلامی در مقابله با اعمال جنایت‌بار ضدانقلابیون خوب عمل کرده‌اند و در شرایط فعلی چون می‌توانند به اخلاگری‌های آنان پایان دهند تا خاتمه اعمال ضدانقلابی اخلاگران باید به فعالیت خود ادامه دهند.»

مؤمن قمی افزود: «در دیدار اخیر، موردی نیز در این خصوص [مطرح شد] که ما پس از ایجاد دادگستری اسلامی می‌توانیم تازمانی که اعمال ضدانقلابیون در جمهوری اسلامی خاتمه نیافته است، شعبی با نام دادگاه ویژه جهت رسیدگی به امور جنایت‌بار آنان داشته باشیم.» این عضو شورای عالی قضایی همچنین اظهار داشت: «دادستان کل انقلاب اسلامی دارای اختیاراتی است که طبق آن باید اقدامات و هرگونه فعالیت دادرهای انقلاب اسلامی سراسر کشور را زیر نظر داشته باشد.»

وی درباره نحوه فعالیت دادگاه‌های عالی قم نیز گفت: «دادگاه‌های قم متشکل از ۱۰ شعبه عالی است که در حال حاضر با استفاده از مدرسین و مجتهدین و فضایی عالی مقام قم به احکام دادگاه‌های بدوی که در زمینه اعدام، مصادره اموال یا نقص عضو صادر شده است، رسیدگی می‌کند.» وی در این خصوص تصریح کرد: «دادگاه‌های بدوی تنها در صورتی می‌توانند احکام مورد نظر را به مرحله اجرا درآورند که دادگاه عالی قم قبلاً آن را تأیید کرده باشد.»^(۱۷)

۴۹۳

امام خمینی در دیدار کارکنان صنعت نفت با ایشان، این صنعت را بالاترین هدف دشمنان و مؤثرترین ارگان برای حفظ اسلام و کشور خواندند و با بیان اینکه امریکا به دنبال منابع نفت کشورهای منطقه است، بر ایستادگی ملت و دولت ایران در مقابل هرگونه سلطه‌جویی تأکید و به کارکنان صنعت نفت توصیه کردند که در برابر توطئه‌های دشمنان برای نفوذ و ایجاد اختلاف در این صنعت هوشیار باشند.

امام خمینی رهبر انقلاب اسلامی، صبح امروز در جمع وزیر، مدیران و کارکنان وزارت نفت در سخنانی گفتند: «در این پیروزی بزرگی که نصیب ایران شده است و بحمدالله قدم‌های آخر را طی می‌کند، دشمنان اسلام و میهن شما نفس‌های آخر را می‌کشند.» ایشان تهدیدات اخیر علیه

جمهوری اسلامی را ناشی از هراس دشمنان «از این قدرت اسلامی و از این وحدتی که در ایران پیدا شده است و انسجامی که در تمام گروه‌های این ملت پیدا شده است» دانستند و سپس در تبیین اهمیت صنعت نفت و کارکنان آن گفتند: «بالاترین ارگانی که هدف جنایتکاران است، قضیه نفت است و قضیه کارمندان و کارفرمایان نفت است. شما باید توجه بکنید که حفظ این کشور و حفظ اسلام در این ناحیه بسته به تعهد شما به اسلام و میهن خودتان است.»

رهبر انقلاب اسلامی همچنین کارکنان صنعت نفت را به هوشیاری در مقابل حیل‌های دشمنان به منظور نفوذ در میان آنها توصیه کردند و با اشاره به اظهارات اخیر وزیر امور خارجه آمریکا مبنی بر اینکه آمریکا در منطقه خلیج فارس منافع و دوستانی دارد، خطاب به کشورهای عربی همسایه ایران اظهار داشتند: «مقصود آمریکا از اینکه ما دوستانی داریم و منافی داریم و دنبال او دوستان و منافع خودشان را به واسطه اسلام و ایران اسلامی در خطر می‌بینند، آن منافع، همان منابع سرشار کشورهای اسلامی است و همان منابع زیرزمینی در کشورهای اسلامی و مناطق مهم برای آنها است؛ و آن دوستان، شماها هستید که بعضی از شما برای آنها خدمت می‌کنید و در ازای این خدمت، ذخایر خودتان را هم تقدیم می‌کنید.»

امام خمینی سپس بر ضرورت الگوپذیری این کشورها از نظام جمهوری اسلامی تأکید کردند و افزودند: «دولت‌ها توجه بکنند به رژیم فعلی ایران، ببینند که آیا آنها برایشان با وضعی که دارند بهتر هستند یا اگر وضع تغییر بکند و بشود مثل ایران؟ توجه به اینکه ایران امروز، دولت و ملت و مجلس و تمام ارتش و سپاه پاسداران و همه، یک ارگان هستند و همه پشتیبان هم هستند. دولت اگر رفتاری پیدا بکند، همین ملت‌اند که رفع گرفتاری می‌کنند. اگر در سرحدات ما جنگ تحمیلی پیدا شد، همین ملت و همین کارکنان نفت و سایر ارگان‌ها هستند که پشتیبانی می‌کنند.» ایشان در ادامه با بیان اینکه «امریکا خدمتگزار می‌خواهد، امریکا خدمتگزارانی می‌خواهد که منافع ملتشان را تقدیم بکنند» تأکید کردند: «ما، ملت ما و دولت ما ایستاده‌ایم و در مقابل هر سلطه‌جویی ایستاده‌ایم و تا آن وقت که توان داریم، مخالفت می‌کنیم و من امیدوارم این عنایاتی که خدای تبارک و تعالی به این ملت خدمتگزار اسلام دارد، مستدام باشد و این خدمتی که تمام ملت ما برای اسلام و میهن اسلامی می‌کند، مستدام باشد.»

رهبر انقلاب اسلامی در پایان سخنانشان بار دیگر به کارکنان صنعت نفت چنین توصیه کردند: «شما شریان‌های ابرقدرت‌ها و غرب و شرق را در دست دارید و دشمن‌ها هدف اصلی‌شان شما هستند که دست شما و دست قدرتمند شما آنها را به عقب زد و توجه کنید دست و توطئه‌های آنها هر روز در کار است. کارمندان نفت و تمام کارگران این طلای سیاه بدانند که آنها مقصد هستند و آنهایی که می‌خواهند این کشور را شکست بدهند، یکی از کارهایشان همان است که در آنجا یک ایجاد اختلاف بکنند. بیدار باشید که اگر خدای نخواستہ در آنجا یک اختلافی پیدا بشود، اسارت شما عود می‌کند.»^(۱۸)

۴۹۴

پیکرهای ۲۸۴ تن از رزمندگان عملیات بیت‌المقدس که در نبرد با اشغالگران ارتش بعث عراق به شهادت رسیده‌اند، پس از انتقال به زادگاه‌هایشان در ۳۱ شهر کشور، در طول امروز و دو روز گذشته، در مراسم‌هایی باشکوه تشییع شدند. در این مراسم‌ها که با حضور خانواده‌های معظم شهیدان، اقشار مختلف مردم، روحانیون، اصناف، مسئولان و کارکنان نهادهای انقلابی و ادارات دولتی برگزار شد، پیکرهای شهدا پس از تشییع در گلستان شهدای این شهرها و روستاها به خاک سپرده شدند.^(۱۹)

همچنین، پیکرهای ۶ تن از رزمندگانی که در جبهه مهران به شهادت رسیده‌اند، با حضور اقشار مختلف مردم ایلام تشییع و سپس به زادگاهشان منتقل شدند.^(۲۰)

۴۹۵

در پی آزادسازی هویزه و خرمشهر و اعلام آمادگی بسیاری از ائمه جمعه و اقشار مختلف مردم کشور برای بازسازی شهرها و روستاهای آسیب‌دیده در جنگ، نخست‌وزیر امروز اعلام کرد که به این منظور شورای عالی بازسازی مناطق جنگ‌زده ایجاد شده است تا با یاری مردم بازسازی این مناطق آغاز شود.

میرحسین موسوی نخست‌وزیر، با انتشار اطلاعیه‌ای ضمن تقدیر از ملت ایران که همواره با بذل جان و مال خود در جبهه و پشت جبهه به دولت یاری رسانده و همواره در رفع تنگناها با از خودگذشتگی و فداکاری پیش‌قدم بوده‌اند و نیز با اشاره به اینکه اکنون با یاری خدا و تلاش و ایثار رزمندگان می‌رویم تا سایر سرزمین‌های اشغالی را آزاد کنیم، اعلام کرد: «از آنجا که به دنبال اعلان آغاز بازسازی مناطق آزادشده، روحانیت معظم شهرستان‌ها، افراد، سازمان‌ها و جمعیت‌های مختلف آمادگی خود را برای بازسازی این مناطق اعلام داشته‌اند، لذا جهت پیشرفت سریع و صحیح بازسازی، برای هماهنگی و به‌کارگرفتن نیروها و امکانات که به این کار اختصاص می‌یابد، شورایی به نام شورای عالی بازسازی مناطق جنگ‌زده مرکب از نمایندگان حضرت امام مدظله، نخست‌وزیر و وزیر کشور تشکیل شده است. کلیه طرح‌ها و برنامه‌هایی که برای بازسازی منطقه‌ای از مناطق جنگی تهیه گردیده، قبل از اجرا شایسته و لازم است که به تصویب این شورا برسد تا کلیه روابط فنی، اجتماعی و اقتصادی در بازسازی شهرها و روستاها رعایت و به بهترین شیوه ممکن به اجرا درآید.»

در این اطلاعیه همچنین از علما و روحانیون و همه اقشار مردم در شهرستان‌ها خواسته شده تا «امکانات خود را حتی‌المقدور جهت تهیه و تولید مصالح ساختمانی به کار بسته و نیروی انسانی مورد نیاز در بازسازی را در شهرها و استان‌های مختلف شناسایی [کنند] تا در موقعیت مناسب به کار گرفته شوند.» در پایان این اطلاعیه نیز ضمن اعلام یک شماره حساب بانکی برای دریافت کمک‌های نقدی، از گشایش دفتری در وزارت کشور خبر داده شده است که آماده است طرح‌ها و برنامه‌های مردم در امر بازسازی را دریافت کند.^(۲۱)

۴۹۶

یکی از مسئولان بنیاد امور مهاجرین جنگ تحمیلی درباره تلاش برای فراهم کردن زمینه بازگشت مردم شهرها و روستاهای آزادشده توضیح داد. این، درحالی است که فرمانداری خرمشهر از مردم این شهر خواسته است که فعلاً از مراجعت به خرمشهر خودداری کنند.

به گزارش خبرگزاری جمهوری اسلامی، مسئول واحد بازگشت بنیاد امور مهاجرین جنگ تحمیلی استان مازندران ضمن اعلام اینکه پس از عملیات‌های ظفرمند فتح‌المبین و بیت‌المقدس، ۲۸ خانوار اهوازی و دزفولی با جمعیت ۱۵۴ نفر که در استان مازندران اسکان داده شده بودند، داوطلبانه به این دو شهر بازگشته‌اند، گفت: «هم‌اکنون ۲۴۰۰ خانوار مهاجر مناطق جنگی با جمعیت ۱۳ هزار نفر در شهرهای استان مازندران مستقر هستند که بعد از پایان سال تحصیلی جاری و پس از پاک‌سازی و بازبینی مناطق آزادشده از نظر مواد منفجره و خطرات احتمالی و همچنین بازسازی محیط از نظر بهداشتی، با تشکیل ستادهای بازگشت در بنیادهای مقصد و پیش‌بینی اردوگاه‌های موقت و نهادها و سازمان‌های ذی‌ربط و اعلام آمادگی جهت پذیرش از سوی بنیاد مقصد و بنیادهای استان، ترتیب اعزام این برادران و خواهران به‌طور دسته‌جمعی به مناطق مذکور داده خواهد شد.»^(۳۲)

خاطر نشان می‌شود فرمانداری خرمشهر روز گذشته در اطلاعیه‌ای از مردم این شهر که به نقاط دیگر کشور مهاجرت کرده‌اند، درخواست کرده بود: «شما همشهری‌های عزیز که با صبر و استقامت و شجاعت، چه در روزهای نخست جنگ و چه بعد از آن، همگام با امت حزب‌اللهی ایران حامی رزمندگان بودید، برای رفاه حال خود و رزمندگان اسلام که همچنان به نبرد با مزدوران ادامه می‌دهند، از مهاجرت به شهر خونین خود خرمشهر که هر گوشه‌اش یادآور حماسه‌آفرینی فرزندان اسلام است، امتناع ورزید تا به یاری خدا در آینده نزدیک بار دیگر با برادران و خواهران خرمشهر همیشه جاوید دیدار تازه کنیم.»^(۳۳)

۴۹۷

صبح امروز، کمیسیون اداره اسیران عراقی در استانداری سمنان تشکیل جلسه داد. در این جلسه که استاندار و فرماندار سمنان، فرماندهان نظامی و انتظامی و نیز تعدادی دیگر از مسئولان این استان حضور داشتند، مسائل و مشکلات نگهداری اسیران عراقی اسکان‌یافته در استان سمنان بررسی شد.

عصر امروز نیز مسئولان و فرماندهان نظامی و انتظامی شهرستان رودبار از محل اسکان اسیران عراقی در پادگان منجیل دیدن کردند. در این دیدار، فرماندار و فرمانده سپاه پاسداران شهرستان رودبار در جمع اسیران درباره جنگ تحمیلی و دستاوردهای انقلاب اسلامی سخنرانی کردند.^(۳۴)

۴۹۸

یک خبرنگار خارجی در گزارشی از مشاهدات خود در خرمشهر، ضمن تشریح آثار باقیمانده از دوران اشغال این شهر تأکید کرد که خرمشهر هنوز زیر آتش نیروهای عراق قرار دارد. برنارد استراده خبرنگار خبرگزاری فرانسه، که روز گذشته به همراه گروهی از خبرنگاران خارجی از منطقه عملیاتی بیت المقدس و شهر آزادشده خرمشهر دیدن کرده است، امروز در گزارشی با عنوان "در خرمشهر همراه با رزمندگان ایران" مشاهدات خود در این شهر را چنین آورده است: «رزمندگان ایران روز دوشنبه گذشته، شهری را به تصرف خود درآوردند که تقریباً به طور کامل تخریب شده است. بندر خرمشهر که در محل تلاقی آبراه شط العرب [اروند رود] و رود کارون قرار دارد، اکنون به صورت مخروبه‌ای خالی از سکنه درآمده است که آرامش حاکم بر آن گاهی اوقات با صدای گلوله مسلسل‌ها یا غرش توپ‌های دورزن شکسته می‌شود. یک سرباز ایرانی درحالی که به یک منطقه مین‌گذاری شده اشاره می‌کرد، گفت: "انجا خانه من بود. آنها باید بهای این جنگ را بپردازند." خرمشهر پس از آنکه سبیل مقاومت و شهادت شد، اکنون سبیل پیروزی نیروهای ایرانی بر ارتش عراق است. این شهر که تنها در عرض چند ساعت، پس از بیست ماه اشغال، روز دوشنبه گذشته، به تصرف نیروهای ایران درآمد، اکنون به طور کامل زیر کنترل آنها قرار دارد، ولی هنوز در تیررس آتش نیروهای عراقی است و آنها از غرب آبراه شط العرب [اروند رود] با سلاح‌های سبک و توپخانه و موشک‌های خود نیروهای ایرانی را زیر آتش دارند. شلیک گلوله‌های توپ روی شهر در روز جمعه، براساس یک بیانیه نظامی، ۱۱ کشته و تعدادی مجروح در میان رزمندگان اسلام - نامی که ایرانیان بر قوای خود نهاده‌اند - باقی گذاشت.

در تمام شهر آثار ناشی از جنگ را به خوبی می‌توان دید. خانه‌های این شهر که سابقاً ۳۰۰ هزار نفر سکنه داشت، توسط گلوله‌های توپ سوراخ شده است. دیوار یا خانه‌ای را نمی‌توان

یافت که روی آن نشانی از برخورد یک گلوله توپ نبوده یا بر اثر آتش‌سوزی سیاه نشده باشد. چهره خیابان‌ها به قدری دگرگون شده که دیگر به خیابان شباهتی ندارد و بوی اجساد گاهی به حد خفه‌کننده‌ای به مشام می‌رسد. در کنار اجساد، جعبه نارنجک و مهماتی دیده می‌شود که

پل خرمشهر که در زمان اشغال این شهر به دست عراقی‌ها تخریب شد.

تازه، در آنها باز شده و روی آنها یک عبارت انگلیسی یا روسی را می‌توان دید. هنگامی که دو سال پیش، عراقی‌ها پس از هفته‌ها مبارزه شهر را به تصرف درآوردند، برای جلوگیری از نفوذ نیروهای ایران به این شهر از هیچ اقدامی فروگذار نکردند. آنها تنها پل روی کارون را منفجر کرده و راه‌های منتهی به آن را مین‌گذاری کردند. عراقی‌ها در تمام طول ساحل سنگربندی کرده و از کیسه‌های شنی و انبوه تراورس‌های راه‌آهن برای استحکام بیشتر آنها استفاده نموده‌اند. خانه‌های حاشیه این رودخانه به قلعه‌هایی کوچک تبدیل شد که نیروهای عراقی با سوراخ کردن دیوارهای داخلی آنها می‌توانستند بدون آنکه دیده شوند از نقطه‌ای به نقطه دیگر رفت‌وآمد کنند.

بولدوزرها در طول رود کارون سه سنگر دالانی به طول ۳ کیلومتر و عرض ۵۰۰ متر در میان میدان‌های مین احداث کرده بودند. فضاهای باز را نیز با میله‌های آهنی پوشانده بودند تا از فرود چترباز جلوگیری کنند. در اطراف انبارهای گمرک صحنه‌ای عجیب دیده می‌شد [...] حدود ۱۰۰ دستگاه اتومبیل از جمله چند دستگاه آمبولانس جدید را از قسمت جلو در خاک فرو کرده بودند تا ایرانی‌ها نتوانند از طریق هوا در این قسمت نیرو پیاده نمایند. آن طرف‌تر در طول جاده‌ای که از طریق مرز به عراق منتهی می‌شود، زنجیری از کامیون‌های ایرانی مشغول حمل آذوقه و وسایل کمکی هستند.»^(۲۵)

۴۹۹

رئیس‌جمهور و معاون نخست‌وزیر عراق بر ضرورت افزایش میزان آمادگی نیروهای مسلح این کشور برای ادامه نبرد با ایران تأکید کردند.

راديو امريكا در اخبار شامگاهی خود گفت: «گفته می‌شود رئیس‌جمهوری عراق به فرماندهان نیروهای آن کشور گفته است میزان آمادگی نظامی افراد تحت فرمان خود را در تمامی بخش‌های منطقه جنگ افزایش دهند.»^(۲۶)

به گزارش خبرگزاری خلیج از بغداد، صدام حسین در سلسله ملاقات‌هایی که با فرماندهان و افسران جبهه‌ها داشته، تأکید کرده است: «تحولات جدید جبهه‌های نبرد بین عراق و ایران مستلزم آمادگی بسیار زیاد برای جنگ با رژیم ایران است و این آمادگی باید در جبهه‌های جنگ به مرحله اجرا درآید.»^(۲۷)

در همین حال، طه یاسین رمضان معاون نخست‌وزیر و فرمانده ارتش خلقی (جیش‌الشعبی) عراق، هنگام بازدید از اردوی آموزشی نیروهای خارجی برای شرکت در جنگ با ایران «بر ضرورت اجرای برنامه‌های تعلیمی و آماده‌سازی آنها برای نبرد عادلانه علیه دشمن ایرانی تأکید کرد.» خبرگزاری عراق با اعلام این خبر افزود: «در این اردو داوطلبینی از مصر، تونس، سومالی، جیبوتی، فلسطین، سوریه، لبنان و مراکش حضور دارند.»^(۲۸)

۵۰۰

در ادامه ناآرامی مناطقی از شمال عراق، گروه بارزانی چند عملیات چریکی علیه نیروهای ارتش عراق اجرا کرد و عوامل حکومتی نیز عده‌ای از مردم را دستگیر کرده و تعدادی را به شهادت رساندند.

به گزارش اداره دوم (اطلاعات) ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی، امروز، گروه‌هایی از پیشمرگان حزب دمکرات عراق (بارزانی‌ها) با جنگ‌افزارهای سبک و سنگین به مواضع نیروهای عراق در منطقه زاویته و اردوگاه دیره دهوک حمله کرده و خسارات و تلفاتی به آنها وارد کردند. یک واحد گشتی عراق نیز در منطقه سیدکان مورد حمله تعدادی از بارزانی‌ها قرار گرفت که پس از دو ساعت درگیری، ۷ سرباز عراقی کشته و ۲ تن از گروه بارزانی مجروح شدند. همچنین، بر اثر انفجار مین‌هایی که بارزانی‌ها در دو جاده دهوک و شیخان عقره، کار گذاشته بودند، یک خودروی نظامی منهدم و تعدادی از نیروهای نظامی عراق کشته یا مجروح شدند.^(۲۹)

در همین حال، روزنامه اطلاعات در شماره امروز خود در گزارشی از اوضاع داخلی عراق آورده است: شهرهای سلیمانیه، خانقین، حلبچه و سامرا ناآرام است و حدود ۳۰۰ تن از اهالی این شهرها به دست مأموران عراقی بازداشت شده‌اند. در این گزارش همچنین آمده است: به‌تازگی گروه‌هایی از مردم قصد برگزاری تظاهرات و اعتراض به حکومت صدام را داشتند که عوامل حکومتی به قتل عام تظاهرکنندگان پرداخته و حدود ۲۰۰ تن از اهالی، از جمله چند روحانی را به شهادت رساندند. از سوی دیگر، ۱۵ تن از مأموران امنیتی صدام نیز بر اثر حملات نیروهای مسلمان و انقلابی عراق کشته شدند.^(۳۰)

همچنین، خبرگزاری جمهوری اسلامی از سنندج اعلام کرد که امروز ۳ دانشجوی اهل سلیمانیه از طریق یکی از مناطق مرزی استان کردستان وارد خاک ایران شده و تقاضای پناهندگی کرده‌اند. آنان گفتند حکومت صدام خفقانی شدید را در عراق حاکم کرده است.^(۳۱)

۵۰۱

سفیر ایران در کویت از دولت این کشور خواست تا در سیاست منطقه‌ای و روابط خود با ایران تجدیدنظر کند.

علی شمس اردکانی سفیر جمهوری اسلامی ایران در کویت، امروز با راشد الراشد معاون وزیر امور خارجه این کشور، دیدار و گفت‌وگو کرد. در پایان این دیدار دوساعته، شمس اردکانی به خبرنگار خبرگزاری جمهوری اسلامی گفت: «در این ملاقات از دولت کویت خواسته شد به‌دقت به فرمایشات اخیر امام خمینی، ریاست جمهوری، ریاست مجلس شورای اسلامی، نخست‌وزیر و وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران توجه داشته و در سیاست خود در منطقه تجدیدنظر کند؛ چون از این پس هر اقدام غیردوستانه در روابط دو کشور قابل توجیه نخواهد بود.»^(۳۲)

۵۰۲

وزرای امور خارجه کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس با نگرانی از ادامه پیروزی‌های ایران در جنگ با عراق، شامگاه امروز، در ریاض پایتخت عربستان، گرد هم آمدند تا در برابر ایران به موضعی مشترک دست یابند، اما بدون اتخاذ تصمیمی، ادامه مذاکرات را به فردا موکول کردند. خبرگزاری فرانسه با اعلام خبر برگزاری این جلسه به نقل از خبرگزاری عربستان سعودی گزارش داد: «این جلسه که وزیران امور خارجه عربستان سعودی، کویت، بحرین، قطر، امارات متحده عربی و عمان در آن شرکت کردند، تکمیل کننده جلسه نخستین این وزیران است که پانزده روز قبل برای بررسی تحولات جنگ ایران و عراق در ریاض تشکیل شده بود.»^(۳۳)

گفتنی است در آستانه برگزاری این جلسه، رادیو ریاض به صراحت از کشورهای عرب دعوت کرد سیاستی عاقلانه و منطقی در پیش گیرند و از کشورهای افراطی عرب دور شوند. این رادیو توضیح داد که سیاست عاقلانه سیاستی است که از یک سو موجب پایان گرفتن جنگ ایران و عراق شود و از سوی دیگر، ایجاد آرامش و تأمین پیشرفت ملت‌های منطقه غرب آسیا را ممکن سازد.^(۳۴)

خبرگزاری یونایتدپرس نیز اعلام کرد که این مذاکرات پس از چندین ساعت بدون اتخاذ تصمیم به حالت تعلیق درآمد. همچنین، خبرگزاری امارات متحده عربی گزارش داد وزیران شرکت کننده در این جلسه تصمیم گرفتند مذاکرات خود را فردا ادامه دهند.^(۳۵)

هرچند از محتوای مذاکرات این جلسه محرمانه گزارشی منتشر نشده است، اما رادیو بی بی سی گفت: «مهم ترین موضوعی که فضای این جلسه را پر کرد، نگرانی از آن بود که پیروزی قاطع ایران در جنگ به شورش اقلیت‌های شیعه این کشورها بینجامد.» بی بی سی همچنین با اظهار اینکه «شش کشور حوزه خلیج فارس به رهبری عربستان سعودی بر لزوم همبستگی اعراب در قبال پیروزی‌های ایران علیه عراق تأکید کردند»، به نقل از شماره امروز هفته نامه *ساندی تایمز* افزود: «اولین گرفتاری کشورهای میانه رو عرب این است که ببینند انقلاب اسلامی نه تنها در این منطقه همچنان پابرجاست، بلکه آن را به عنوان قدرتی منطقه ای نیز باید به شمار آورند.» بی بی سی به نقل از این هفته نامه انگلیسی ادامه داد: «پس از ملاقات‌هایی که عربستان سعودی با سران عرب انجام داده است و به خصوص در دیدار وزیر خارجه عربستان سعودی از سوریه و الجزایر، از این دو کشور خواسته شد که ایرانیان را برای پایان دادن به جنگ و عدم اجرای هرگونه طرح مودیانه برای تغییر مرام و حکومت‌های شبه جزیره عربستان متقاعد سازند. *ساندی تایمز* افزوده حتی اگر سوریه نیز علاقه مند باشد که به این تقاضای عربستان سعودی تن در دهد که البته در این مورد تردید وجود دارد، بیشتر وزیران شرکت کننده در جلسه ریاض نیز معتقدند ایرانیان سرشار از پیروزی به قدری مصمم به گرفتن انتقام و صدور انقلاب خود هستند که به تقاضای هیچ یک از دولت‌های عرب گوش نخواهند داد.»

رادیو بی‌بی‌سی در ادامه گفتار خود به نقل از شماره امروز هفته‌نامه *آبزرور* نیز افزود: «مسائل امنیتی و اینکه از کجا باید کمک گرفت، در دستور کار اجلاس وزیران خارجه کشورهای منطقه خلیج [فارس] که امروز در ریاض برگزار شد، قرار داشته است. نگرانی عربستان سعودی و همسایگانش در این مورد که سربازان پیروز ایرانی در مرزهای عراق به کمین نشسته‌اند، رابطه پیدا می‌کند باینکه ایران حال به چه اقدامی دست خواهد زد و آیا در مرزهای عراق متوقف خواهد شد یا سربازان خود را به خاک عراق گسیل خواهد داشت که این شق دوم ممکن است تراز قدرت در منطقه را بر هم زند.» بی‌بی‌سی به نقل از این هفته‌نامه چاپ لندن افزود: «کشورهای نفت‌خیز عربی در منطقه خلیج [فارس] محتاطانه آشکار ساخته‌اند که آماده‌اند غرامت خسارت وارده بر ایران را که از عراق مطالبه می‌شود، بپردازند.»^(۳۶)

روزنامه *الخلیج* (چاپ شارجه) نیز در شماره امروز خود در مقاله‌ای به ناتوانی کشورهای عضو این شورا برای اتخاذ یک موضع واحد در قبال جنگ ایران و عراق اذعان کرده است. در بخشی از این مقاله آمده است: «طی هشت ماه اول جنگ، کشورهای عربی منطقه هیچ اقدام واحدی به عمل نیاوردند و هیچ کشوری نیز شانس کافی نداشت تا جنگ را به پایان برساند. هنگامی که شورای همکاری خلیج فارس سال گذشته تشکیل شد، این امید پدیدار گشت که کشورهای عضو این شورا می‌توانند یک موضع واحد جهت پایان‌دادن به این جنگ و استقرار مجدد صلح بین دو کشور مسلمان اتخاذ نمایند و همچنین به ایجاد یک سیاست متوازن منطقی و مورد تأیید در منطقه مبادرت ورزند، لکن متأسفانه آنچه که اتفاق افتاد این است که یک سال از تشکیل این شورا می‌گذرد و جنگ همچنان ادامه دارد و کشورهای عضو شورای همکاری نیز بدون دستیابی به یک اقدام واقعی که منطقه را از دخالت خارجی مصون نگه دارد و به استقرار مجدد صلح بین دو کشور کمک نماید، همچنان به تشکیل کنفرانس‌ها و جلسات اجرایی خود ادامه می‌دهند.»^(۳۷)

۵۰۳

در ادامه رایزنی‌های دیپلماتیک به منظور یافتن راه‌حلی برای پایان‌دادن به جنگ ایران و عراق، وزیر امور خارجه فرانسه با مقامات عربستان سعودی دیدار کرد؛ دبیرکل سازمان کنفرانس اسلامی از تشکیل جلسه‌ای در هفته آینده خبر داد و مشاور رئیس‌جمهور الجزایر نیز قرار است برای ابلاغ پیامی درباره جنگ ایران و عراق به چهار کشور عربی حوزه خلیج فارس سفر کند. امروز، در حالی که فرانسوا میتران رئیس‌جمهور فرانسه، در گفت‌وگو با شیمون پرز رهبر حزب کارگر رژیم صهیونیستی، نگرانی عمیق خود را از تأثیرات جنگ ایران و عراق بر ثبات منطقه غرب آسیا ابراز داشت،^(۳۸) کلود شسون وزیر امور خارجه فرانسه، که در عربستان سعودی به سر می‌برد، در دیدار با ملک خالد پادشاه عربستان سعودی و سعود الفیصل وزیر امور خارجه این کشور، راه‌های پایان‌دادن به این جنگ را بررسی کرد.

در همین حال، حبیب شطی دبیرکل سازمان کنفرانس اسلامی، گفت: «کمیسونی که برای یافتن راه‌حلی به‌منظور پایان‌دادن به جنگ ایران و عراق تشکیل شده است، هفته آینده در جده تشکیل جلسه می‌دهد.»^(۳۹)

امروز همچنین، اعلام شد که شاذلی بن جدید رئیس‌جمهور الجزایر، در نظر دارد اخضر ابراهیمی مشاور خود را راهی عربستان سعودی، کویت، بحرین و امارات عربی متحده کند تا پیام وی درمورد جنگ ایران و عراق را به سران این کشورها ابلاغ کند.^(۴۰)

۵۰۴

یک مقام مصری در پاسخ به تقاضای عراق گفت که مصر قصد ندارد به خارج از مرزهای خود نیرو بفرستد. در همین حال، نیویورک تایمز از کمک‌های گسترده تسلیحاتی مصر به عراق و اظهارات حسنی مبارک درباره حضور داوطلبان مصری در ارتش عراق خبر داد.

پطروس غالی وزیر مشاور در امور خارجی مصر، که به اسرائیل سفر کرده است، امروز در مصاحبه‌ای گفت: «ما قصد نداریم سربازان مصری را به خارج از مرزهای خود اعزام کنیم. ما تقاضای کمک عراق را رد نمی‌کنیم، اما برای یافتن یک راه‌حل مسالمت‌آمیز تلاش می‌کنیم.»^(۴۱) در همین حال، روزنامه نیویورک تایمز امروز در مقاله‌ای نوشت: «به‌رغم این واقعیت که صدام حسین رئیس‌جمهوری عراق، مبتکر قطع مناسبات سیاسی جهان عرب با مصر به‌خاطر امضای قرارداد صلح با اسرائیل بود، مصر بیش از یک سال سلاح و مهمات مورد نیاز عراق را تأمین کرده است، اما در برابر درخواست عراق برای اعزام واحدهای نظامی مقاومت نشان داده است. باوجوداین، مبارک [رئیس‌جمهور مصر] در مصاحبه اخیرش [با روزنامه کویتی *السیاسه*] برای نخستین بار گفت که برخی از یک میلیون مصری که در عراق سکونت دارند، ممکن است به‌عنوان داوطلب در ارتش عراق خدمت کنند. در گذشته درمورد اعزام خلبانان و مشاوران نظامی مصر به عراق گزارش‌هایی منتشر شده بود، اما مقام‌های دولت مصر آنها را تکذیب کردند.»^(۴۲)

۵۰۵

دو روزنامه پاکستانی و الجزایری از تبلیغات و واکنش عربستان سعودی و دیگر کشورهای مرتجع عربی علیه ایران و حامیان آن انتقاد کردند و سه روزنامه سوری ضمن حمایت از ایران، مردم را به قیام علیه صدام حسین فراخواندند.

روزنامه انگلیسی‌زبان *مسلم* (چاپ اسلام‌آباد) در سرمقاله امروز خود، تبلیغات اخیر عربستان سعودی علیه ایران را به‌شدت مورد انتقاد قرار داده و نوشته است: «پیروزی‌های اخیر نیروهای جمهوری اسلامی

ایران و آزادسازی خرمشهر انگیزه اصلی تبلیغات سوء رژیم سعودی است و این اقدامات، هم‌زمان با ابراز نگرانی امریکا و مصر از ادامه جنگ تحمیلی عراق علیه ایران می‌باشد؛ زیرا با پیروزی ایران یک جبهه متحد اسلامی برای مبارزه با اسرائیل به وجود خواهد آمد.» این روزنامه در پایان سرمقاله خود به کشورهای عربی توصیه کرده است که دست از توطئه علیه انقلاب اسلامی ایران بردارند و زیر پرچم اسلام متحد شوند و با استفاده از سلاح نفت جهاد علیه رژیم صهیونیستی را آغاز کنند.

روزنامه الشعب (چاپ الجزیره) نیز در سرمقاله خود با انتقاد از واکنش منفی کشورهای مرتجع عربی به قطعنامه اخیر وزیران امور خارجه جبهه پایداری عرب در طرف‌داری از انقلاب اسلامی ایران آورده است: «جبهه پایداری عواقب ناخوشایند عربی کردن جنگ عراق با ایران را یادآور شد و آن را به نفع امپریالیسم و صهیونیسم و به زیان اعراب دانست.»^(۴۳)

از سوی دیگر، روزنامه الثورة (چاپ دمشق) ضمن انعکاس نگرانی امریکا از پیروزی اخیر ایران در آزادسازی خرمشهر، از مردم عراق خواسته است رژیم صدام را سرنگون کنند. روزنامه البعث ارگان حزب بعث سوریه نیز آزادسازی خرمشهر را شروعی برای سرنگونی صدام دانسته و از همه احزاب ملی و مترقی عراق خواسته است تا مبارزات خود را هماهنگ و این حکومت را سرنگون کنند. تشرین دیگر روزنامه چاپ دمشق نیز امروز در مقاله‌ای با عنوان «چه کسی جای صدام را خواهد گرفت»، نوشته است: «مردم عراق جانشینی می‌خواهند که با فداکاری برای عراق تلاش کند و در راه ایجاد رابطه با اعراب و مسئله عرب و همچنین به منظور ایجاد روابط محکم و صادقانه با ملت ایران و انقلاب اسلامی کوشش نماید، تا اینکه همه با هم در برابر دشمن اصلی یعنی اسرائیل غاصب متحد شویم.»^(۴۴)

۵۰۶

درحالی‌که ارسال پیام‌های تبریک گروه‌های مختلف مردم لبنان برای مقامات ایران به مناسبت آزادی خرمشهر ادامه دارد، طرف‌داران ایران و عراق در غرب بیروت با یکدیگر درگیر شدند.

امروز خبرگزاری جمهوری اسلامی در گزارشی از بیروت با اعلام اینکه ارسال تلگرام‌های تبریک شخصیت‌ها، احزاب و گروه‌های مختلف مردم لبنان به مناسبت آزادی خرمشهر برای امام خمینی، رئیس‌جمهور، رئیس مجلس و آیت‌الله منتظری همچنان ادامه دارد، افزود: «طی این تلگرام‌ها مردم محروم لبنان ضمن آرزوی استمرار پیروزی‌های قوای اسلام و پیشروی به سوی آزادسازی قدس و مسجدالاقصی و صدور انقلاب اسلامی به کشورهای زیر سلطه استعمارگران، آمادگی خود را برای دراختیار گذاشتن تمامی امکاناتشان جهت پیروزی رزمندگان اسلام اعلام کردند.»^(۴۵)

در همین حال، یونایتدپرس از بیروت با اعلام اینکه «امشب، افراد مسلح طرفدار عراق با چریک‌های طرفدار ایران در مرکز منطقه مسلمان‌نشین غرب بیروت به زدوخورد پرداختند»، گزارش داد: «گروه‌های طرفدار عراق و ایران با تأثیرگیری از جنگ میان دو کشور به‌طور مکرر در لبنان با یکدیگر درگیر شده‌اند.» (۴۶)

منابع و مآخذ روزشمار ۱۳۶۱/۳/۹

۱. سند شماره ۷۸۶۷ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزارش نوبه‌ای اطلاعاتی رکن ۲ (اطلاعات) قرارگاه قدس، شماره ۵۸۶، ۱۳۶۱/۳/۱۰؛ و روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۱۱، ص ۲.
۲. سند شماره ۲۵۶۲۶۴ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: شهربانی خوزستان، ۱۳۶۱/۳/۱۰؛ و روزنامه کیهان، ۱۳۶۱/۳/۱۰، ص ۲.
۳. روزنامه کیهان، ۱۳۶۱/۳/۱۰، ص ۲.
۴. سند شماره ۴۳۵۶۶۴ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: مدیریت عملیات نیروی هوایی ارتش، ۱۳۶۱/۳/۱۰.
۵. روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۱۱، ص ۲.
۶. سند شماره ۵۲۷۳۶ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: از فرماندهی سپاه منطقه ۹ (شیراز) به فرماندهی مرکز، ۱۳۶۱/۳/۱۲؛ و - خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۷۲، ۱۳۶۱/۳/۱۰، ص ۳، تهران - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۹.
۷. واحد مرکزی خبر صدواسیمای جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۱/۳/۹، صص ۱ و ۲، رادیو بغداد، ۱۳۶۱/۳/۹.
۸. همان، ص ۱۱، رادیو بی‌بی‌سی، ۱۳۶۱/۳/۹.
۹. همان، ص ۷، رادیو آمریکا، ۱۳۶۱/۳/۹.
۱۰. روزنامه کیهان، ۱۳۶۱/۳/۱۱، ص ۱۳.
۱۱. سند شماره ۵۷۷۸۹ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: تلفن‌گرام فرماندهی سپاه منطقه ۵ به فرماندهی کل سپاه، ۱۳۶۱/۳/۱۰.
۱۲. روزنامه کیهان، ۱۳۶۱/۳/۹، ص ۱۳.
۱۳. همان.
۱۴. اکبر هاشمی رفسنجانی، پس از بحران (کارنامه و خاطرات سال ۱۳۶۱)، به اهتمام فاطمه هاشمی، تهران: نشر معارف انقلاب، چاپ سوم ۱۳۸۶، ص ۹۲.
۱۵. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۷۳، ۱۳۶۱/۳/۱۱، ص ۶، تهران - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۱۰.
۱۶. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۷۲، ۱۳۶۱/۳/۱۰، ص ۱۴، رشت - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۹.
۱۷. روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۱/۳/۹، ص ۱۴.
۱۸. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ع)، صحیفه امام (مجموعه آثار امام خمینی (ع))، جلد ۱۶، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ع)، صص ۲۷۶ - ۲۷۲.
۱۹. روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۹، صص ۲ و ۴؛ و - روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۱۰، ص ۴؛ و - روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۱/۳/۹، صص ۲ و ۴؛ و - روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۱/۳/۱۰، ص ۴.
۲۰. روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۱۰، ص ۴.
۲۱. روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۱/۳/۹، ص ۳.
۲۲. همان، ص ۴.
۲۳. روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۹، ص ۳.
۲۴. روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۱۰، ص ۲.
۲۵. روزنامه کیهان، ۱۳۶۱/۳/۱۱، ص ۱۴؛ و - واحد مرکزی خبر صدواسیمای جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۱/۳/۱۰، ص ۶، رادیو بی‌بی‌سی، ۱۳۶۱/۳/۱۰.
۲۶. واحد مرکزی خبر صدواسیمای جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۱/۳/۹، ص ۵، رادیو صدای آمریکا، ۱۳۶۱/۳/۹.
۲۷. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۷۳، ۱۳۶۱/۳/۱۱، ص ۴، بغداد - خبرگزاری خلیج، ۱۳۶۱/۳/۱۰.
۲۸. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۷۲، ۱۳۶۱/۳/۱۰، ص ۱۰، بغداد - خبرگزاری عراق، ۱۳۶۱/۳/۹.
۲۹. سند شماره ۷۹۰۵ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ: گزارش نوبه‌ای اطلاعاتی اداره دوم ستاد مشترک ارتش، شماره ۷۶، ۱۳۶۱/۳/۱۴، صص ۳ و ۴.
۳۰. روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۱/۳/۹، ص ۳.
۳۱. روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۱۰، ص ۲.
۳۲. روزنامه کیهان، ۱۳۶۱/۳/۱۰، ص ۴.
۳۳. روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۱۰، ص ۳.
۳۴. واحد مرکزی خبر صدواسیمای جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۱/۳/۱۰، ص ۱۰، رادیو اسرائیل، ۱۳۶۱/۳/۱۰.
۳۵. روزنامه کیهان، ۱۳۶۱/۳/۱۰، ص ۱۶.
۳۶. واحد مرکزی خبر صدواسیمای جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۱/۳/۹، صص ۹ و ۱۰، رادیو بی‌بی‌سی، ۱۳۶۱/۳/۹.

۴۳. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه خبرها و گزارش‌ها (جهان در ۲۴ ساعت گذشته)، شماره ۵۵، ۱۳۶۱/۳/۱۰، صص ۲۰ و ۲۱، اسلام‌آباد و الجزیره - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۹.
۴۴. روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۱/۳/۱۰، ص ۱۵.
۴۵. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه خبرها و گزارش‌ها (جهان در ۲۴ ساعت گذشته)، شماره ۵۵، ۱۳۶۱/۳/۱۰، ص ۳، بیروت - خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۶۱/۳/۹.
۴۶. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۷۴، ۱۳۶۱/۳/۱۲، ص ۲۶، بیروت - خبرگزاری یونایتدپرس، ۱۳۶۱/۳/۱۱.

۳۷. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۷۲، ۱۳۶۱/۳/۱۰، صص ۶ و ۷، ابوظبی - خبرگزاری امارات عربی متحده، ۱۳۶۱/۳/۹.
۳۸. روزنامه کیهان، ۱۳۶۱/۳/۹، ص ۱۶.
۳۹. واحد مرکزی خبر صداوسیما جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۱/۳/۹، صص ۸ و ۱۱ و ۱۵، رادیو بی‌بی‌سی و رادیو اسرائیل، ۱۳۶۱/۳/۹.
۴۰. خبرگزاری جمهوری اسلامی، نشریه گزارش‌های ویژه، شماره ۷۲، ۱۳۶۱/۳/۱۰، ص ۱۲، الجزایر - خبرگزاری فرانسه، ۱۳۶۱/۳/۹.
۴۱. روزنامه اطلاعات، ۱۳۶۱/۳/۱۰، ص ۱۶.
۴۲. واحد مرکزی خبر صداوسیما جمهوری اسلامی، بولتن رادیوهای بیگانه، ۱۳۶۱/۳/۹، ص ۳، رادیو صدای امریکا، ۱۳۶۱/۳/۹.